

การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย

The Evaluation of Community Learning Centers in Thailand

ปัญญา จันทโคต

ดร.กุลธิดา ท่วมสุข

Panya Janthakot

Dr.Kulthida Tuamsuk

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสภาพการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยพัฒนาตัวแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชนสำหรับประเทศไทย ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิจากผู้ดูแลหรือรับผิดชอบศูนย์เรียนรู้ชุมชนทั้งที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน และที่อยู่ภายใต้สังกัดของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ร้อยละ และประเมินผลสัมฤทธิ์โดยใช้แนวคิดการประเมินโครงการ CIPP Model ของ Daniel L. Stufflebeam ผลจากการวิจัยจำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบริบทศูนย์เรียนรู้ชุมชนบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี คณะกรรมการมาจากผู้นำชุมชน จัดตั้งศูนย์

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program Information in Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University.

² รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; Associate Professor, Department of Information and Communication, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

ในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน มีอาคารเป็นเอกเทศ มีพื้นที่ดำเนินงานมากกว่า 100 ตารางวา มีการจัดแบ่งพื้นที่เพื่อการเรียนการสอน 2) ด้านปัจจัยนำเข้า ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ได้รับงบประมาณจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นหลัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้แก่ เก้าอี้ เครื่องเล่นดีวีดี เครื่องคอมพิวเตอร์ หนังสือหรือตำราเรียน และมีบุคลากรเป็นครูประจำศูนย์เรียนรู้ชุมชน 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน ก่อนเริ่มดำเนินโครงการมีการวางแผนงาน กลุ่มเป้าหมายหลักของศูนย์คือ คนวัยทำงาน มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติจริง มีการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ 4) ด้านผลการดำเนินงาน มีการจัดกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน และการบริการสารสนเทศและความรู้ในระดับมาก

จากการประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวมพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนใหญ่ มีผลการดำเนินงานจัดอยู่ในกลุ่มที่กำลังพัฒนา

คำสำคัญ: ศูนย์เรียนรู้ชุมชน การประเมินผลการดำเนินงาน

Keywords: Community Learning Centers, Evaluation of Community Learning Centers

Abstract

The purpose of this article is to present the performance of the Community Learning Centres (CLC) in Thailand, as part of a programme of research on the development of the Community Learning Centre model for Thailand. The research was conducted by means of a survey. Data were collected by using stratified sampling of managers of community learning centres in Thailand. The data were then analyzed by mean, percentage and the CIPP Model for evaluation by Daniel L. Stufflebeam. The key findings were divided into four sections as follows: 1) the context section showed that the CLC(s) was (were) administered by nine committee members who were selected from the community leaders to serve a four-year term. The CLC, which was located within a public community area, was a single building with over 100 square meters of working space and was allocated for educational purposes. 2) In terms of the input section, the CLC was financially

supported and budgeted by the NFE. There were numerous facilities such as chairs, DVD players, computers, books, and instructors. 3) For the working process section, the CLC had a systematic plan before the start of a project, setting the working age as a target group, planning practical activities encouraging learning by doing concepts, and evaluating and summarizing the operation results. 4) The operation section revealed that there were intensive activities for community development, information technology and education services.

The finding, according to the CLC evaluation, found that the majority of CLC had the operation results in the developing level.

บทนำ

สังคมในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี การดำรงชีวิตของคนในชุมชนจำเป็นต้องมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นั่นก็คือการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา การแสวงหาความรู้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้และสร้างความรู้ใหม่ การสื่อสารและใช้เทคโนโลยี การใช้และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ล้วนต้องอาศัยการศึกษาหาความรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิตการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่ขาดไม่ได้ในการมีส่วนร่วมในสังคมและเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 (The Dakar Framework Education for All, 2013)

จากการศึกษาสภาพการพัฒนาดนในประเทศไทยพบว่า การพัฒนาดนโดยภาพรวมมีแนวโน้มที่ดี แต่ยังมีปัญหา ด้านความทั่วถึง เท่าเทียม ความสมดุล และความยั่งยืนของการพัฒนา อีกทั้งสังคมไทยยังไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการ ด้านการศึกษา มีความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา เมื่องกับชนบท หญิงชาย (United Nations Development Programme, 2007)

กลไกสำคัญกลไกหนึ่งที่องค์กรการยูเนสโกใช้เป็นเครื่องมือในการลดปัญหาความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและช่วยสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชนคือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งศูนย์เรียนรู้ชุมชนโดยองค์การยูเนสโกได้เริ่มดำเนินการในปี.ศ. 2541 ตามกรอบงานการศึกษาเพื่อปวงชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Asia-Pacific

Programme of Education for All: APPEAL) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็ง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตามนิยามขององค์การยูเนสโก หมายถึง สถานที่ที่ให้โอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคนในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมักจัดตั้งและบริหารจัดการโดยคนในชุมชน เพื่อให้บริการแก่ทุกคนในชุมชนทั้งผู้ใหญ่ เยาวชน และเด็ก โดยไม่มีการแบ่งแยกเพศ เชื้อชาติ และศาสนา(UNESCO, 2003) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีหน้าที่หลัก 4 ประการคือ เพื่อให้การศึกษาและฝึกอบรม เพื่อให้บริการสารสนเทศและทรัพยากร เพื่อการพัฒนาชุมชน และเพื่อการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ (UNESCO, 2013) ส่วนศูนย์เรียนรู้ชุมชนตามนิยามที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์เรียนรู้ชุมชน พ.ศ.2552 หมายถึง ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ การถ่ายทอด และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน (Ministry of Education Statute of Community Learning Centre, 2009) จากนิยามดังกล่าวนี้ แนวคิดเรื่องศูนย์เรียนรู้ชุมชนของกระทรวงศึกษาธิการคล้ายกับแนวคิดเรื่องศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยระดับตำบล และการดำเนินงานของทั้ง 2 ศูนย์จัดตั้ง ณ ที่เดียวกันในแต่ละชุมชน ส่วนกรมการพัฒนาชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตามนิยามของกรมการพัฒนาชุมชนหมายถึง ศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นศูนย์เรียนรู้ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (Community Development Department, 2551)

จากการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยพบว่า มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนหลายประเภทและได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่ครบทั้ง 4 ประการคือ 1. ให้บริการการศึกษาและฝึกอบรม 2. ให้บริการสารสนเทศและความรู้ 3. จัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน และ 4. จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน จากการศึกษาพบว่ามีศูนย์ที่สอดคล้องกับนิยามที่กำหนด 2 ประเภทคือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน ที่ได้ตั้งขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2551 จนกระทั่งถึงปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 904 แห่งใน 76 จังหวัด (Community Development Department, 2555) และศูนย์เรียนรู้ชุมชนภายใต้สังกัดของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” มีจำนวนทั้งสิ้น 7,347 แห่ง

เมื่อศึกษาผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการประเมินผลการดำเนินงานที่ชัดเจน ในส่วนของกรมการพัฒนาชุมชนอยู่ในช่วงเริ่มต้นการพัฒนาศูนย์ฯ ยังมีได้มีการกำหนดเกณฑ์ชี้วัดและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม (อดุลย์ Neambunnum, 2014) ส่วนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นยึดเกณฑ์มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปี พ.ศ.2549 เป็นแนวทาง และใช้เกณฑ์ชี้วัดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อปีงบประมาณเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม (Chiangmai Provincial Office of The-Non Formal and Informal Education, 2014)

การประเมินผลการดำเนินงานเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพการดำเนินงานและใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแนวทางการสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจที่จะศึกษาผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย โดยปรับใช้แนวคิดการประเมินโครงการ มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เกณฑ์การประเมินศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบ และมาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยโดยใช้แนวคิดการประเมินของการ CIPP Model ของ Danial L. Stufflebeam เป็นกรอบในการประเมิน สำหรับตัวแปรด้านบริบทและปัจจัยนำเข้าสังเคราะห์จากมาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เกณฑ์การประเมินศูนย์เรียน

รัฐชุมชนต้นแบบ และมาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน รวมทั้งเทียบเคียงจากแนวคิดเรื่องสถาบันบริการสารสนเทศในฐานะที่เป็นระบบเปิดของ Stuart & Moran (2007) เนื่องจากบทบาทหน้าที่หลักประการหนึ่งของศูนย์เรียนรู้ชุมชนคือการให้บริการสารสนเทศและความรู้แก่ชุมชน ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวสามารถสังเคราะห์ตัวแปรได้ 7 ด้านคือ โครงสร้างและการบริหาร บุคลากร อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก งบประมาณ ทรัพยากรสารสนเทศและความรู้ และบริการและกิจกรรม ส่วนด้านกระบวนการที่เกี่ยวกับมาตรฐานและดำเนินงานใช้กรอบแนวคิดเรื่องวงจรคุณภาพ หรือ The PDCA cycle ของ Deming และ Shewhart โดยประกอบด้วย การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผลการดำเนินงาน และการนำผลการประเมินมาใช้ ส่วนในด้านผลการดำเนินงานได้มาจากการสังเคราะห์วรรณกรรมการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ผู้ดูแลหรือรับผิดชอบศูนย์เรียนรู้ชุมชนทั้งศูนย์เรียนรู้ที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน และที่อยู่ภายใต้สังกัดของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified random sampling) โดยแบ่งออกเป็น 2 ชั้นภูมิคือ ชั้นภูมิที่ 1 ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัด 155 ศูนย์จำแนกเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัดจำนวน 77 ศูนย์ และศูนย์เรียนรู้ชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัดจำนวน 78 ศูนย์ ชั้นภูมิที่ 2 คือศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ไม่ได้รับการคัดเลือก 382 ศูนย์ ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster sampling) และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นเป็นแบบมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ และคำถามปลายเปิด แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านการบริหาร 2) การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน 3) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จและ 4) ข้อเสนอแนะตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยนำไปทดลองกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนและศูนย์การ

เรียนรู้ชุมชนจังหวัดนครปฐมจำนวน 30 แห่ง และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-coefficient) ของ Cronbach ผลจากการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่น 0.97 ซึ่งถือได้ว่าเป็นแบบสอบถามที่มีคุณภาพ (Silcharu, 2008)

ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างทางไปรษณีย์และได้รับกลับคืนจำนวน 406 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 75.61 จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ร้อยละ

การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนประยุกต์ใช้แนวคิดต่าง ๆ 5 แนวคิดซึ่งได้แก่ ข้อเสนอแนะศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพขององค์การยูเนสโก (UNESCO, [n.d.]) มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปี พ.ศ.2549 ของสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียนกระทรวงศึกษาธิการ(Bureau of Non Formal Education, 2006)) มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (Department of Local Administration, [nd.]) ลักษณะศูนย์เรียนรู้ชุมชนสมบูรณ์แบบของกรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2555) และข้อเสนอแนะมาตรฐานศูนย์เรียนรู้ชุมชนของพัฒนาชุมชนจังหวัดจันทบุรี (The Criteria for Evaluation of Community Learning Centre, 2013) และใช้ CIPP Model ของ Stufflebeam (1983) สร้างเป็นกรอบการประเมินผลการดำเนินงาน โดยได้จำแนกการประเมินออกเป็น 4 ด้านคือบริบทที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงาน โดยการประเมินด้านบริบทที่เกี่ยวข้อง (Context Evaluation) เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องหรือเอื้อต่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชนอย่างไร ประเด็นการประเมินครอบคลุมถึงโครงสร้างการบริหาร (จำนวนคณะกรรมการบริหาร ที่มาของคณะกรรมการบริหาร การมีคณะที่ปรึกษา) ทำเลที่ตั้งลักษณะของตัวอาคารขนาดพื้นที่ดำเนินงานและการจัดแบ่งพื้นที่บริการ ส่วนการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินทรัพยากรหรือปัจจัยต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของศูนย์ฯว่าเป็นอย่างไรประเด็นการประเมินครอบคลุมถึงครุภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์และเครื่องใช้เทคโนโลยีทรัพยากรการเรียนรู้บุคลากรและงบประมาณ สำหรับการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯว่ามีกระบวนการดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

อย่างไร้ประเด็นการประเมินครอบคลุมถึงการวางแผนดำเนินงานการดำเนินการตามแผน (ลักษณะเนื้อหาของกิจกรรม วิธีการ กลุ่มเป้าหมาย ความร่วมมือและเครือข่าย) การประเมินผลและการนำผลการประเมินมาใช้ และการประเมินด้านผลการดำเนินงาน (Product Evaluation) เป็นการประเมินกิจกรรมและบริการต่างๆของศูนย์ฯโดยที่ประเด็นการประเมินครอบคลุมถึงกิจกรรมทางด้านการเรียนการสอนกิจกรรมทางด้านการให้บริการสารสนเทศกิจกรรมทางด้านการพัฒนาชุมชนและกิจกรรมทางด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน การกำหนดน้ำหนักการประเมินผู้วิจัยกำหนดน้ำหนักด้านละ 25% เท่ากันทั้ง 4 ด้าน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย 2 ประเด็นหลักคือ 1) สภาพการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน และ 2) การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนทั้งนี้การนำเสนอสภาพการดำเนินงานผู้วิจัยได้นำเสนอเฉพาะประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมีความถี่หรือค่าเฉลี่ยสูงสุดสองอันดับแรกดังรายละเอียดต่อไปนี้

สภาพการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน จำแนกเป็น 4 ด้านคือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการดำเนินงาน และด้านผลการดำเนินงาน

ด้านบริบทของศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมในการดำเนินงานซึ่งประกอบด้วย โครงสร้างการบริหาร (จำนวนคณะกรรมการวาระการดำรงตำแหน่ง และที่มาของคณะกรรมการ) ท่าเลที่ตั้งลักษณะของตัวอาคารขนาดพื้นที่ดำเนินงานและการจัดแบ่งพื้นที่บริการผลจากการศึกษาพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีโครงสร้างการบริหารในรูปของคณะกรรมการซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ UNESCO (1995) ได้ระบุว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชนควรมีการบริหารงานในรูปของคณะกรรมการ เมื่อพิจารณาจำนวนคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชนพบว่า ศูนย์เรียนรู้จำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 34.98) มีคณะกรรมการไม่เกิน 9 คนรองลงมาคือมีคณะกรรมการมากกว่า 9 คน (ร้อยละ 29.80) เป็นไปตาม “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนชุมชน พ.ศ. 2552” ที่ได้กำหนดไว้ว่าคณะกรรมการศูนย์การเรียนชุมชนมีมีจำนวนไม่น้อยกว่า 7 คน เมื่อพิจารณาวาระการดำรงตำแหน่ง พบว่าคณะกรรมการจำนวนมากที่สุดมีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี (ร้อยละ 46.55) รองลงมาคือมีวาระ 2 ปี (ร้อยละ 25.62) นอกจากนี้ยังพบว่า

มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนหนึ่งที่คณะกรรมการไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง (ร้อยละ 10.59) สอดคล้องกับ “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพ.ศ.2552” ที่ได้กำหนดไว้ว่าคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีวาระคราวละ 4 ปี ส่วนศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่คณะกรรมการไม่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งนั้นอาจเป็นไปได้ว่า เป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนที่ไม่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพชุมชนของตนส่วนที่มากของคณะกรรมการพบว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่มาจากผู้นำชุมชน (ร้อยละ 82.02) รองลงมาคือผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 79.06) สอดคล้องกับแนวทางการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ได้ระบุว่าคณะกรรมการควรประกอบด้วยบุคลากรที่มาจากหัวหน้าชุมชน หรือนักการเมือง หัวหน้าชุมชน กลุ่มแรงงาน ครู นักศึกษา ตัวแทนจากผู้ใช้บริการตัวแทนจากภาคธุรกิจ หรือตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ (UNESCO, 1995: 80-81) เมื่อพิจารณาทำเลที่ตั้งพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดจัดตั้งในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน (ร้อยละ 39.16) รองลงมาคือ พื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อพิจารณาลักษณะอาคารพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนใหญ่มีอาคารเป็นเอกเทศ (ร้อยละ 56.16) รองลงมาคือ อาศัยร่วมกับหน่วยงานอื่น ซึ่งได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โรงเรียน ห้องสมุด สถานีอนามัย และจัดตั้งในพื้นที่เอกชนเมื่อพิจารณาขนาดพื้นที่ดำเนินงานพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดมีพื้นที่ใช้สอยมากกว่า 100 ตารางเมตร (ร้อยละ 24.88) รองลงมาคือ ไม่เกิน 100 ตารางเมตร (ร้อยละ 22.66) เมื่อพิจารณาการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดพื้นที่เพื่อการเรียนการสอน (ร้อยละ 78.08) และพื้นที่สำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (ร้อยละ 75.62) เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อเสนอแนะในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2551: 33) มิได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ดำเนินงาน โดยระบุว่าอาคารสถานที่มิใช่สิ่งสำคัญอาจใช้ห้องในอาคารขององค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านผู้ใหญ่บ้านผู้นำบ้านปราชญ์ชาวบ้านศาลาวัดใต้ต้นไม้ศาลากลางบ้านซึ่งสามารถใช้เป็นที่พบปะประชุมหรือทำงานร่วมกันได้

ด้านปัจจัยนำเข้า เป็นการศึกษาทรัพยากรหรือปัจจัยต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้ศูนย์ฯ บรรลุจุดมุ่งหมาย ประกอบด้วย ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์และเครื่องใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรการเรียนรู้บุคลากรและแหล่งงบประมาณ จากการศึกษพบว่าครุภัณฑ์ที่ศูนย์เรียนรู้จำนวนมากที่สุดมีได้แก่ เก้าอี้

(ร้อยละ 93.84) รองลงมาคือ โต๊ะ (ร้อยละ 93.35) เมื่อพิจารณาอุปกรณ์พบว่า อุปกรณ์ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนใหญ่มีคือ เครื่องเล่นดีวีดี (ร้อยละ 53.45) รองลงมาคือ เครื่องขยายเสียง (ร้อยละ 51.48) เมื่อพิจารณาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้พบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดมีคือเครื่องคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 72.41) รองลงมาคือพริ้นเตอร์ (ร้อยละ 64.78) ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอแนะของ UNESCO (nd.) ที่ได้เสนอแนะว่าการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนควรมีการจัดหาหรือระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนที่ได้วางไว้เมื่อพิจารณาทรัพยากรสารสนเทศพบว่า ทรัพยากรสารสนเทศที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดมีคือ หนังสือหรือตำราเรียน (ร้อยละ 60.84) รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 58.62) เมื่อพิจารณาบุคลากรของศูนย์เรียนรู้ชุมชนพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดมีครูประจำศูนย์ฯ (ร้อยละ 68.97) รองลงมาคือผู้ดูแลศูนย์ (ร้อยละ 61.33) และเมื่อพิจารณาแหล่งงบประมาณของศูนย์เรียนรู้ชุมชนพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนมากที่สุดได้รับงบประมาณจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (ร้อยละ 69.46) รองลงมาคือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 55.91) สอดคล้องกับการศึกษาของ UNESCO (2011) ที่พบว่า แหล่งงบประมาณของศูนย์เรียนรู้ชุมชนมาจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจและจากคนในชุมชน

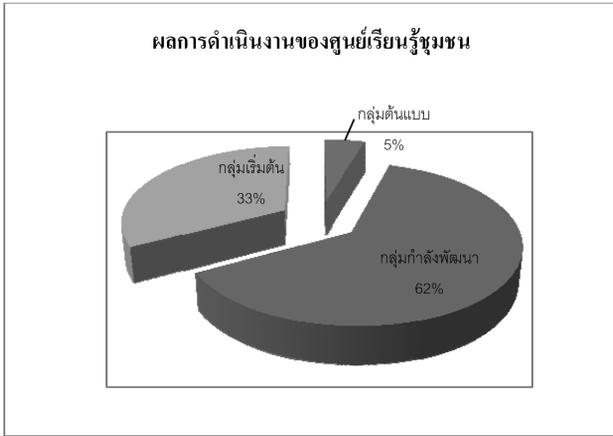
ด้านการกระบวนการดำเนินงาน เป็นการศึกษากระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯ ว่ามีการดำเนินงานอย่างไร ประกอบด้วย การวางแผนดำเนินงานการดำเนินงาน (กลุ่มเป้าหมาย วิธีการความร่วมมือและเครือข่าย) การประเมินผลและการนำผลการประเมินมาใช้จากการศึกษาพบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีการวางแผนการดำเนินงานในระดับมาก ($\bar{x}=3.93$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ากิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ก่อนเริ่มดำเนินโครงการมีการวางแผนการดำเนินงานในระดับมาก ($\bar{x}=4.00$) รองลงมาคือเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการและมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการในระดับมาก ($\bar{x}=3.94$) เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ UNESCO (2011) ที่ได้ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนใน 7 ประเทศ ซึ่งได้แก่ บังกลาเทศ อินโดนีเซีย คาซัคสถาน เนปาล ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และไทย ผลจากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเช่นเดียวกับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการ เมื่อพิจารณาการดำเนินงานซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย วิธีการความร่วมมือและเครือข่ายพบว่า กลุ่มเป้าหมายที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ วิทยาลัยทำงานใน

ระดับมาก ($\bar{x}=4.02$) รองลงมาคือเยาวชนในระดับมาก ($\bar{x}=3.77$) เช่นเดียวกัน ส่วนวิธีการดำเนินงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การฝึกปฏิบัติจริงในระดับมาก ($\bar{x}=3.97$) รองลงมาคือ การสาธิตหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่างในระดับมาก ($\bar{x}=3.90$) เช่นเดียวกัน สำหรับความร่วมมือ และเครือข่ายที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในระดับมาก ($\bar{x}=4.00$) รองลงมาคือสำนักงานพัฒนาชุมชนในระดับมาก ($\bar{x}=3.82$) เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาการประเมินผลการดำเนินงานและการนำผลการประเมินมาใช้พบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีการประเมินผลการดำเนินงานและการนำผลการประเมินมาใช้ในระดับมาก ($\bar{x}=3.73$) และเมื่อศึกษาเป็นรายประเด็นพบว่าประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีการประเมินและสรุปผลการดำเนินเมื่อสิ้นสุดโครงการในระดับมาก ($\bar{x}=3.82$) รองลงมาคือมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานในขณะดำเนินโครงการในระดับมาก ($\bar{x}=3.76$) เช่นเดียวกัน

ด้านผลการดำเนินงาน เป็นการศึกษาโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ศูนย์ฯ ดำเนินการ โดยจำแนกเป็น 4 ด้านคือ ด้านการศึกษาและฝึกอบรมด้านการให้บริการสารสนเทศด้านการพัฒนาชุมชนและด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนจากการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่จัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการพัฒนาชุมชนในระดับมาก ($\bar{x}=3.80$) รองลงมาคือด้านการให้บริการสารสนเทศในระดับมาก ($\bar{x}=3.69$) เช่นเดียวกัน ส่วนกิจกรรมด้านการศึกษาและฝึกอบรมมีในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.47$) และด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนมีในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.05$) เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายกิจกรรมพบว่ากิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับมาก ($\bar{x}=4.08$) รองลงมาคือการออมทรัพย์และการลงทุนในระดับมาก ($\bar{x}=3.82$) เช่นเดียวกัน ส่วนกิจกรรมด้านการให้บริการสารสนเทศที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับมาก ($\bar{x}=3.83$) รองลงมาคือ การส่งเสริมการอ่านในระดับมาก ($\bar{x}=3.77$) เช่นเดียวกัน สำหรับกิจกรรมด้านการศึกษาและฝึกอบรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก ($\bar{x}=4.26$) รองลงมาคือหลักการทำกรเกษตรในระดับมาก ($\bar{x}=4.07$) เช่นเดียวกัน และกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการจัดแข่งขันกีฬาและนันทนาการต่างๆในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.49$) และการละเล่นและการแสดงต่างๆในระดับ

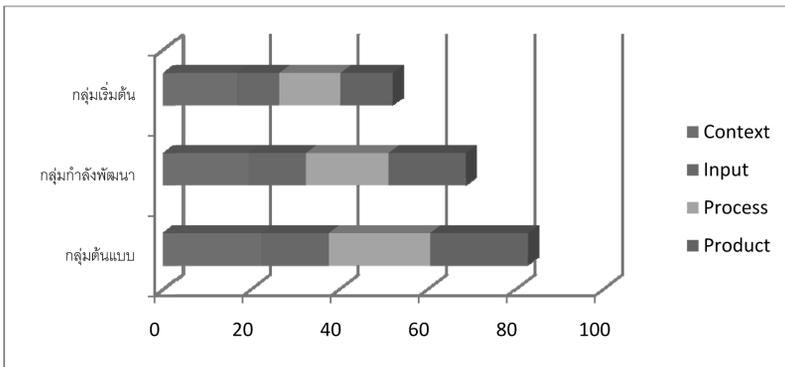
ปานกลาง ($\bar{x} = 2.62$) เช่นเดียวกันซึ่งมีบางส่วนที่สอดคล้องกับการศึกษาของ UNESCO (2002) ซึ่งได้ศึกษาศูนย์เรียนรู้ชุมชนโครงการนำร่องใน 5 จังหวัดของไทย พบว่า โครงการและกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ มีความหลากหลาย สามารถจำแนกเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม คือ ด้านการศึกษาและฝึกอบรม ด้านบริการสารสนเทศชุมชนและทรัพยากรสารสนเทศ ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย

การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นการประเมินผลการดำเนินงานทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบริบทที่เกี่ยวข้อง ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการดำเนินงาน และด้านผลการดำเนินงาน โดยมีคะแนนเต็ม 25 คะแนนทั้ง 4 ด้าน คะแนนในด้านบริบท หมายถึงมีสภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมที่มีความเหมาะสมสอดคล้องหรือเอื้อต่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คะแนนในด้านปัจจัยนำเข้า หมายถึงมีทรัพยากรหรือปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินงานอย่างครบถ้วน คะแนนในด้านกระบวนการดำเนินงาน หมายถึงมีกระบวนการดำเนินงานที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และคะแนนในด้านด้านผลผลิต หมายถึงมีการจัดกิจกรรมและบริการต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ด้านของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ผลจากการประเมินพบว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชน 406 แห่งมีคะแนนการประเมินรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ระหว่าง 20.75-87.00 คะแนนเมื่อจำแนกศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นกลุ่มโดยพิจารณาจากคะแนนการประเมินสามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่มคือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มเริ่มต้น มีคะแนนการประเมินอยู่ระหว่าง 0-59 คะแนน มีจำนวนทั้งสิ้น 134 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 33) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มกำลังพัฒนามีคะแนนการประเมินอยู่ระหว่าง 60-79 คะแนน มีจำนวนทั้งสิ้น 253 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 62) และศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มต้นแบบมีคะแนนการประเมิน 80 คะแนนขึ้นไปมีจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 5) ดังสรุปในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำแนกตามคะแนนประเมินผลการดำเนินงาน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านบริบทที่เกี่ยวข้องมีคะแนนอยู่ระหว่าง 6-25 คะแนน ด้านปัจจัยนำเข้ามีคะแนนอยู่ระหว่าง 0-20 คะแนน ด้านกระบวนการดำเนินงานมีคะแนนอยู่ระหว่าง 0-25 คะแนน และด้านผลการดำเนินงานมีคะแนนอยู่ระหว่าง 0-25 คะแนนดังสรุปได้ในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 คะแนนประเมินผลการดำเนินงานทั้ง 4 ด้าน

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ั้นบริบทที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ โครงสร้างการบริหาร ทำเลที่ตั้ง ลักษณะของตัวอาคาร ขนาดพื้นที่ดำเนินงาน และการจัดแบ่งพื้นที่บริการ มีส่วนสำคัญในการเอื้อให้การดำเนินงานของศูนย์ประสบความสำเร็จ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานควรจัดการบริบทที่เกี่ยวข้องให้มีความเหมาะสม สอดคล้อง และเอื้อต่อการดำเนินงาน

ปัจจัยนำเข้าซึ่งได้แก่ ครุภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์และเครื่องใช้ เทคโนโลยี ทรัพยากรการเรียนรู้ บุคลากร และงบประมาณเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องใช้ในการดำเนินงานของศูนย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรระดมทรัพยากรและการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ แต่จะมีจำนวนไม่น้อยและครบถ้วนหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพและความเหมาะสมของแต่ละชุมชน

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในขั้นตอนของการวางแผนเริ่มต้นจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะให้บริการ ซึ่งควรครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานของศูนย์ เช่น กลุ่มผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน รวมทั้งวัยแรงงาน และเมื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้แล้ววิธีการจัดการเรียนรู้ควรมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

ผลการดำเนินงานซึ่งได้แก่โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ที่ได้จากการสำรวจความต้องการและจัดเวทีประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการ ดังนั้นโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์เรียนรู้ชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละท้องถิ่น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนควรจัดโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับปัจจัยดังกล่าวข้างต้นและจัดกิจกรรม

จากการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนซึ่งพบว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชนส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มกำลังพัฒนา การพัฒนาเพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์ที่มีผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานอยู่ในกลุ่มต้นแบบได้นั้นควรมีการปรับปรุงในส่วนของการดำเนินงานคือการจัดโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการ

ของชุมชนและครอบครัวตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานทั้ง 4 ข้อคือ ให้การศึกษา และฝึกอบรม ให้บริการสารสนเทศและความรู้ พัฒนาชุมชน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน ส่วนในด้านบริบทและปัจจัยนำเข้าควรมีการปรับปรุงบริบท ให้เอื้อต่อการดำเนินงาน และมีระดมทรัพยากรจากชุมชนตามศักยภาพที่แต่ละชุมชนพึงมี

เอกสารอ้างอิง

- Bureau of Non Formal Education. (2003). **Community Learning Centre Standard.** (In Thai). Bangkok: Bureau of Non Formal Education, Office of the Permanent Secretary Ministry of Education.
- Chiangmai Provincial Office of The-Non Formal and Informal Education. (2014). **The Development of Community Learning Centre.** Retrieved 13 Aug 2557, from http://cmi.nfe.go.th/Download/Samena2_4Sep51/ Del_school.ppt
- Community Development Department. (2551). **Community Learning Centre Manual.** (In Thai). Bangkok: Community Development Department.
- _____. (2555). **The Community Learning Centre Model: staff's Manual 2013.** (In Thai). Bangkok: Community Development Department.
- The Criteria for Evaluation of Community Learning Centre. (2013). Retrieved 24 Dec 2013, from <http://chanthaburi.cdd.go.th/Knowledge Center CDD/PPT Knowledge/Standard Center CDD.pptx>
- The Dakar Framework Education For All. (2013). Retrieved 9 Oct 2013, from http://www.bic.moe.go.th/th/images/stories/UNESCO/EFA/Dakar_Framework_Thai.pdf
- Department of Local Administration. ([Ind.]). **Community Learning Centre Standard.** (In Thai). [n.p.]: Department of Local Administration.
- Ministry of Education Statute of Community Learning Centre. (In Thai). (2009). **The Government Gazette**, Vol.126, special part 102d, p.7, 20 Jul 2009

- Neambunnum, Adun. (23 Jun 2014). **Interviews**. Head of Community Community Knowledge Management Cluster.
- Silcharu, Thanin. (2008). **Research and Data Analysis witch SPSS**. (In Thai). Bangkok: V Interprint.
- Stueart R.D. & Moran B.B. (2007). **Library and Information center Management**. 7th ed. Englewood: Library Unlimited.
- Stufflebeam, D.L. (1983).The CIPP model for program evaluation. **Evaluation in Education and Human Services**, (6), 117-141.
- UNESCO.(1995).**APPEAL training materials for continuing education personnel (ATLP-CE) Vol. VIII: A manual for the development of learning centres**. Bangkok: Principal Regional Office for Asia and the Pacific, UNESCO.
- _____. (2002). **Community Empowerment Through Community Learning Centres: Experiences from Thailand**. Bangkok: Asia and Pacific Regional Bureau for Education, UNESCO.
- _____. (2003). **CLC management handbook**. Bangkok: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Retrieved May 23, 2011, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001395/139548eo.pdf>
- _____. (2011). **Sustainability of Community Learning Centres: Community Ownership and Support**. Bangkok : Asia and Pacific Regional Bureau for Education, UNESCO.
- _____. (2013). **Community Learning Centres: Asia-Pacific Regional Conference Report 2012**. Bangkok: Asia and Pacific Regional Bureau for Education, UNESCO.
- _____. [nd.]. **CLC Management Handbook**. Bangkok: Asia and Pacific Regional Bureau for Education, UNESCO.
- United Nations Development Programme. (2007). **Thailand Human Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development**. Bangkok: UNDP.